Q 53

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Q53

Quaderns d'Educació Contínua

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Editors
Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació
Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament
Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra † (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando López Palma (UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU), Francesc Hernàndez Dobon (UV), Francisco Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Júlia Haba Osca (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle Garcia (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maíra Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC), Júlia Haba (Universitat de València)

Correcció i traducció
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació
gap

Quaderns d'Educació Contínua. *Nova etapa*
Redacció, secretaria i administració:
C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016
ISSN: 2605-1796 (digital)
Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDados: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
httpp://www.dge.uem.br

(Quaderns d'Educació Contínua no es fa responsable de les opinions dels col·laboradors de la revista.)

Títol: **xarxes i ritmes**
Autor: **gap**
Tècnica: *collage*
Dimensions: *21x21 cm*
Any: 2025

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta •UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT. Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fábrica Cooperativa

Sumari

editorial

carpeta

Pedagogia de les escoles: entre l'heteronomia i l'autogovern democràtic
Licínio C. Lima • 5

El currículum com a reflex de la vida: l'art de la documentació
Isabel Carrillo Flores • 16

contínua

L'educació com a teràpia per a una ciutadania sospitosament malalta
Anna Gómez i Mundó • 25

persones, territoris i experiències

Educació per a la (re)evolució. De l'escola bancària a l'escola alliberadora i llibertària
Josep Callís i Franco • 35

¿Manca d'adultesa o absència de joventut? Repensant l'acompanyament a joves
Sara Ortega i Caterina Ponte • 44

Educació democràtica i empoderament ciutadà
Olga Franco Franco • 50

investigació

Les insurreccions pedagògiques. Construint els moviments educatius del segle XXI
Marco Raúl Mejía J. • 61

arxiu

Moviments de renovació pedagògica i escoles democràtiques (La democràcia a l'escola i els moviments de renovació pedagògica)
Julio Rogero Anaya • 77

llibres

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita. Publicacions de l'Instituto Paulo Freire
Dolors Monferrer Ferrando • 91

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita. Publicacions de l'Instituto Paulo Freire
Tomás R. Villasante • 93

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interés és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que illustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector puga requerir major informació.

¿Manca d'adultesa o absència de joventut? Repensant l'acompanyament a joves

Sara Ortega, Project Manager Acompanyament
i Caterina Ponte, tècnica de mentoria del programa Zing

L'existència humana rau, perquè es va fer preguntant, en l'arrel de la transformació del món. Hi ha una radicalitat en l'existència, que és la radicalitat de l'acte de preguntar. [...] Radicalment, l'existència humana implica sorpresa, pregunta i risc. I per això, implica acció i transformació.

Paulo Freire, *Per una pedagogia de la pregunta*

Són diversos els perfils professionals que, en els programes de millora de l'ocupabilitat, desenvolupen la funció d'acompanyar els itineraris vitals de les persones joves. Si hi ha quelcom que tenen en comú tots aquests perfils és que comparteixen un lloc privilegiat des d'on estimular les joves en l'aprenentatge de la construcció de les pròpies decisions i desafiaments vitals. Aquests itineraris no són simplement trajectòries lineals cap a la inserció laboral, sinó experiències profundament humanes, performatives i transformadores que afecten, en múltiples dimensions, la manera de ser i existir de qui els recorre. En aquest procés, no només adquireixen habilitats o competències tècniques, sinó que reconfiguren la seva identitat, qüestionen els seus rols socials i redescobreixen el seu lloc en el món.

Reconèixer aquests itineraris com a processos vius i dinàmics exigeix, a més, un enfocament que valori la singularitat de cada història i la diversitat d'experiències, permetent que les persones joves siguin protagonistes en la construcció del seu propi recorregut cap a un futur significatiu.

Desitgem que, mitjançant aquesta lectura, ens puguem aturar un temps en la pràctica de l'acompanyament a joves, permetent-nos repensar la nostra praxi. L'objectiu: promoure l'ús d'eines senzilles, la pregunta i l'escolta, dirigides a fomentar la humanització de l'acompanyament i el protagonisme de les joves aprenents en els seus processos de desenvolupament i de creació d'un projecte integral de vida.

Parlar de joventut és endinsar-se en un terreny ple de potencialitats, contradiccions i possibilitats. No obstant això, la manera en què la societat, i en particular els programes dirigits a joves, els perceben, sol estar marcada per una mirada adultocèntrica que redueix les seves experiències a un trànsit cap a una adultesa "plena". Aquesta adultesa es defineix sota estàndards heretats per generacions anteriors, que responen a un model de vida que ja no sempre és funcional ni aplicable en el context actual, postura que ressona amb Mead (1970), qui assenyala que *"cada generació s'enfronta a la tasca de definir el seu propi món en un context diferent al dels seus predecessors"*.

Actualment, aquests estàndards, basats en trajectòries lineals i previsibles (com l'accés a una educació formal, l'obtenció d'una feina estable i la consecució d'hitons biogràfics ben delimitats), xoquen amb una realitat

DOI 10.7203/QDEC.53.31109

contemporània caracteritzada per la velocitat dels canvis, la precarietat laboral i la incertesa generalitzada. *"En la modernitat líquida, les identitats són fràgils i han de reinventar-se constantment."* (Bauman, 2000)

En aquest context, les joves no només s'enfronten a una pressió per complir amb expectatives alienes, possiblement interioritzades, sinó que també es troben amb la tasca de reimaginar i construir noves formes de narrar la seva identitat i els seus projectes de vida. Aquests nous relats requereixen flexibilitat, obertura i una mirada crítica que permeti desafiar les imposicions de models obsolets, alhora que reconeixen les múltiples maneres en què la joventut viu, crea i resisteix en un món en constant evolució.

La joventut, quan ens allunyem d'aquesta mirada de "manca d'adultesa" i la reconeixem com un estadi propi i complet en si mateix, és curiositat, és creativitat, és ganes d'aprendre i és força transformadora. Posar la mirada en allò que sí que són les persones joves permet reconèixer-les com a agents dels seus propis itineraris i, per tant, ens porta a vincular l'emancipació com un procés la condició del qual requereix *"poder esdevenir subjecte de la pròpia paraula i de les seves conseqüències, juntament amb d'altres."* (Garcés, 2023). hooks (2022) en el seu llibre *Ensenyant pensament crític* recalca la agència intrínseca de les joves ens els seus processos vitals i ens comparteix una idea clara que Paulo Freire va compartir en una conversa de grup: *"No podem participar en la lluita com a objectes per esdevenir subjectes més endavant."*

Sota aquesta mirada, la jove deixa de ser merament aprenenta per esdevenir algú que ens ensenya a "pensar i mirar des d'un altre punt de vista". Indica Garcés (2020), *"l'aprenent és un punt de vista que ens fa descobrir que els aprenentatges que fem donen forma als mons que compartim. La seva experiència no està separada del món, sinó plenament travessada per les seves determinacions socials, polítiques, econòmiques i laborals, i en tensió entre elles."*

Aquest reconeixement implica entendre que els itineraris no són únicament trajectòries individuals, sinó processos profundament entrellaçats amb el teixit social del qual formen part. Bourdieu (1990) explica que *"les estructures socials s'inscriuen en el cos i en la ment sota la forma de disposicions duradores"*, cosa que suggereix que les trajectòries dels joves estan condicionades pel seu context social i cultural. Així, quan les joves tracen els seus propis camins, no només transformen les seves vides personals, sinó que impacten i resignifiquen les seves comunitats, aportant noves formes de pensar, fer i construir.

Ser agents dels seus propis itineraris significa dotar les joves d'eines, però també de l'espai i la legitimitat per decidir, equivocar-se, aprendre i crear. Des d'aquesta perspectiva, l'acompanyament no es limita a guiar-les cap a un objectiu preestablert, sinó que es converteix en una relació on les joves lideren el procés i les persones pro-

fessionals es col·loquen al seu costat com a aliades. La pràctica esdevé així un intercanvi d'aprenentatges, una activitat recíproca, i no una acció sobre un subjecte/objecte que revesteix un rol passiu.

Aquesta doble transformació, de les seves pròpies vides i dels seus contextos, posiciona la joventut no com un futur en construcció, sinó com un present ple d'acció. És en aquesta intersecció entre allò personal i allò col·lectiu on resideix el seu veritable potencial, i on l'acompanyament adquireix un valor profundament transformador.

En aquest sentit, acompanyar les persones joves implica una pràctica dialògica que provoca la reflexió i la presa de decisions. *"Aprenent i parlant tots junts, ens allunyem de la idea que l'experiència d'adquirir coneixements és privada, individual i competitiva. Escollint i fomentant el diàleg, ens impliquem mútuament en una associació per a l'aprenentatge."* (hooks, 2022)

El procés de dialogar té com a premissa el reconeixement de la persona jove com un ésser lliure, crític i amb agència i potència de responsabilitat i, per tant, implica trobar i tenir una veu. En aquest marc, la responsabilitat pot manifestar-se de diferents maneres: a vegades, com una responsabilitat conscient, on l'individu assumeix i exerceix aquesta qualitat de manera intencional, i d'altres, com una responsabilitat en potència, on la persona, tot i ser inconscient de la seva capacitat responsable, es troba en procés de descobrir i desenvolupar aquesta competència.

Afirma hooks (2022) "Parlar, ser capaç de posar nom, és una manera de reivindicar la posició de subjecte. Molts estudiants senten que no tenen veu, que no tenen res a dir que valgui la pena sentir. És per això que la conversa esdevé una intervenció tan vital, perquè no tan sols ofereix espai per a totes les veus, sinó que, a més a més, pressuposa que es poden sentir totes les veus." D'aquesta manera, l'establiment d'un diàleg esdevé l'ingredient humanitzador de l'acompanyament. Ara bé, perquè, a partir del diàleg, sigui possible el disseny d'itineraris vitals co-construïts, és essencial tenir cura dels elements que el configuren: la pregunta i l'escolta present.

La pregunta

La pregunta és molt més que una tècnica d'acompanyament: és un acte de reconeixement (Honneth, 1992). Preguntar implica assumir que l'altre té una resposta, encara que encara no l'hagi formulada. En lloc d'actuar com a expertes que imposen la seva visió, les professionals ens hem de posicionar com a coexploradores del camí, guiant les joves a descobrir respostes i significats propis. Aquest acompanyament no només reconeix la seva capacitat per decidir, sinó que també activa el pensament analític en integrar una reflexió profunda sobre el context en què es troben. L'acte de preguntar es converteix en una eina per potenciar l'experiència d'autoeficàcia sobre la seva vida, mentre es fomenta la seva capacitat per prendre decisions informades i conscients en el present i el futur.

 DOI 10.7203/QDEC.53.31109

Les preguntes ben dissenyades tenen la capacitat de fomentar el pensament crític. Bell Hooks (2022) afirma: *"Pensar és una acció. (...) El que impulsa el pensament crític és l'afany de saber, d'entendre el mecanisme de la vida. (...)"*

Quan una jove és convidada a qüestionar-se sobre les seves decisions, a imaginar alternatives i a avaluar riscos, no només està avançant cap a la seva ocupabilitat, sinó que també desenvolupa habilitats fonamentals per a la vida. Això no significa que l'acompanyament deixi de ser necessari, sinó que es transforma en una guia.

Com entrenar la pregunta?

Formular preguntes no és un acte espontani; requereix pràctica, intenció i sensibilitat. Compartim alguns consells per poder entrenar-la:

1. **Conèixer abans de preguntar.**
   Una bona pregunta parteix d'una comprensió genuïna del context de la jove. No es pot preguntar *"Què et motiva?"* si no s'ha dedicat temps a conèixer quins són els seus interessos i preocupacions.
2. **Preguntes obertes.**
   La pregunta oberta actua com un catalitzador per a l'autoconeixement i el desenvolupament d'habilitats metacognitives en les joves. A través de preguntes com *"Què desitges per a tu?"* o *"Com t'imagines el futur?"*, no només les ajudem a identificar els seus objectius, sinó que els proporcionem un espai de connexió amb els seus desitjos que les anima a reconèixer-se com a agents actives de la seva pròpia vida.
3. **Evitar preguntes directives o que jutgin.**
   Preguntes com *"Per què no vas aprofitar aquesta oportunitat?"* generen una reacció defensiva, mentre que *"En aquell moment, què et va impedir aprofitar aquesta oportunitat i com podríem treballar junts ara?"* fomenta la col·laboració i la confiança.
4. **Adaptar el llenguatge.**
   Les preguntes han de ressonar amb la manera en què la jove s'expressa i entén el món. Usar un to proper i respectuós és tan important com el contingut de la pregunta mateixa.

L'escolta present

En el descobriment de les respostes mitjançant les preguntes, la nostra escolta present es converteix en un catalitzador fonamental del diàleg humà. Preguntar sense estar disposades a escoltar vicia la pregunta, ja que la priva de curiositat i interès genuí. Quan qui acompanya escolta, el vincle entre acompanyant i jove es reforça, generant-se un espai segur de confiança necessari perquè hi hagi obertura i sinceritat. *"Conversar sempre té a veure amb donar. Una conversa autèntica té a veure amb compartir el poder i els coneixements, és, fonamentalment, una empresa cooperati-*

va." (hooks, 2022) Per tant, escoltar, estant presents, consisteix a voler atendre l'experiència de l'altre de manera conscient i empàtica. Implica que no hi hagi judici, que no hi hagi transferència de responsabilitats, ni intents de modelar el discurs.

Ens plantegem, doncs: **Com es pot entrenar l'escolta present?** Per aprendre a exercitar-la, ens atrevim a compartir cinc bones pràctiques:

1. **Escoltar amb empatia**
   Escoltar des del lloc de l'altre permet comprendre millor les seves emocions i punts de vista. Podríem dir: *"Sembla que et sents frustrada per aquesta situació, vols explicar-me'n més?"*, mostrant així més empatia i curiositat.
2. **Escoltar sense judici**
   Suspendre el judici a l'hora de conversar permet crear un espai segur. Un exemple seria evitar respostes crítiques i tancades, optant per comentaris com: *"Entenc que va ser difícil per a tu, com creus que podríem gestionar-ho juntes?"*
   Un altre exercici seria disminuir l'efecte halo. L'efecte halo és un biaix cognitiu que ens porta a avaluar una persona de manera generalitzada basant-nos en una única característica positiva o negativa. Per mitigar aquest efecte en les nostres interaccions podem:
   - **Reconèixer el biaix:** ser conscients que aquest biaix existeix i pot influir en els nostres judicis.
   - **Recopilar informació objectiva:** basar les nostres avaluacions en dades concretes i observables, en lloc d'impressions subjectives.
   - **Separar les qualitats:** avaluar cada característica d'una persona de manera independent, evitant que una impressió general afecti altres valoracions.
3. **Escoltar amb silenci**
   El silenci permet que les joves puguin reflexionar i, per tant, es pot convertir en un instrument fins i tot més poderós que les paraules. Com a acompanyants, a l'hora de formular una pregunta, podem esperar pacientment sense interrompre, permetent que la jove trobi les seves pròpies respostes.
4. **Escoltar amb reforç positiu**
   Afirmacions com *"Explica'm més per apropar-me a com t'està afectant"* o un simple gest d'assentiment ajuden a mostrar interès i demostrar que ens estem implicant en el diàleg. Un exemple podria ser: *"El que dius és important, gràcies per compartir-ho."*
5. **Escoltar amb actitud exploradora**
   Per aprofundir en el tema i evitar malentesos, pot ser una bona tècnica fer preguntes per augmentar la comprensió. La professional podria preguntar: *"Podries explicar-me una mica més què volies dir amb...?"* o parafrasejar el

 DOI 10.7203/QDEC.53.31109

que la persona jove hagi explicat, replantejant les seves paraules d'una nova manera sense variar-ne l'essència i el significat.

Acompanyar des de la pregunta i l'escolta present podrien ser estratègies genuïnes per posar "joventut" en la nostra manera d'acostar-nos a l'altre?

Pregunta i escolta present reconeixen el valor dels silencis, les ensopegades i les històries que sovint queden fora dels relats dominants. Ens atrevim així a indagar en els fracassos i a mirar amb atenció aquells espais on semblava que no hi havia llum, entenent que en aquests racons ignorats poden residir claus fonamentals per a resignificar i transformar experiències, vivències i habilitats. Sovint, aquestes romanen ocultes perquè les persones joves no els han atorgat importància, en pertànyer a *"l'esfera del no valorat":* aspectes desconeguts i percebuts com a naturals, automàtics o quotidians dins del seu univers de competències. No obstant això, en fer visibles aquestes dimensions aparentment ordinàries, s'obre la possibilitat de reconèixer-ne el veritable potencial i de valorar-les com a recursos significatius en el seu desenvolupament personal, professional i comunitari.

Potser, mentre insistim que a les joves els falta una mica de 'maduresa', ¿no podríem preguntar-nos si a nosaltres ens falta una mica de 'joventut'? Com mantenim o recuperem aquesta espurna de joventut? Com a professionals que acompanyem joves, ¿realment sabem posar en pràctica la competència *"d'aprendre a aprendre"*? Estem disposades a aprendre juntament amb elles, des del que passa i no des del que creiem que hauria de passar? Aprofitem aquestes preguntes espontànies i curioses que ens llancen per obrir espais d'aprenentatge mutu?

Entendre l'acompanyament com un acte de curiositat viva implica assumir la idea radical que cada jove té dret a aprendre cap a on anar, a fer i desfer en l'itinerari del seu propi propòsit/projecte de vida.

Referències bibliogràfiques

Bauman, Z. (2000). *Modernitat líquida*. Fondo de Cultura Económica.

Bourdieu, P. (1990). *La distinció: Criteri i bases socials del gust*. Taurus.

Freire, P. (2013). *Per una pedagogia de la pregunta*. Siglo XXI Editores.

Garcés, M. (2015). *Escola d'aprenents*. Galaxia Gutenberg.

Garcés, M. (2015). *Fora de classe: Textos sobre educació i aprenentatge*. Arcàdia.

Garcés, M. (2023). *El temps de la promesa*. Editorial Anagrama.

Honneth, A. (1992). *La lluita pel reconeixement: Per una gramàtica moral dels conflictes socials*. Edicions Grijalbo.

hooks, b. (2022). *Ensenyar pensament crític*. Raig Verd Editorial.

Mead, M. (1970). *Culture and commitment: A study of the generation gap*. Natural History Press.

ISSN 1575-9016 53
9 771575 901009

AJUNTAMENT DE
LA POBLA DE FARNALS

Autor de la il·lustració: Valentín Iglesias

9 i 10 de juliol de 2025 · Xàtiva
CPFPA Francesc Bosch i Morata

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa